JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH
Volume 5, Issue 1, November 2026 Online ISSN: 3030-3508
https://spaceknowladge.com

RAQAMLI DAVLAT BOSHQARUVI SHAROITIDA FUQAROLARNING SHAXSIY MA'LUMOTLARINI HIMOYA QILISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI

Hasanov Rustamjon Muhammadjonovich
Farg'ona yuridik texnikumi Sud-huquqiy faolyati 52-25 guruh o'quvchisi.

.

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:
Received:18.11.2026
Revised: 19.11.2026
Accepted:20.11.2026

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:
yurisprudensiya, raqamli davlat, shaxsga doir ma'lumotlar, axborot xavfsizligi, konstitutsiyaviy huquqlar, ma'lumotlarni qayta ishlash, huquqiy javobgarlik..

АННОТАЦИЯ:

Maqolada raqamli davlat boshqaruvi rivojlanishi sharoitida fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy va qonunchilik asoslari, davlat organlari hamda axborot tizimlarining majburiyatlari, ma'lumotlarni qayta ishlashdagi huquqiy talablar tahlil qilinadi. Shuningdek, rozilik, maqsadga muvofiqlik, ma'lumotlar xavfsizligi, subyekt huquqlarini ta'minlash va huquqbuzarliklar uchun javobgarlik masalalari yoritiladi. O'zbekiston qonunchiligi asosida amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kirish

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash, bank-moliya va boshqa sohalarda elektron xizmatlar ko'lamini kengaytirmoqda. Fuqarolar davlat xizmatlaridan masofadan foydalanishi, ariza va murojaatlarni elektron shaklda yuborishi, turli axborot tizimlarida ro'yxatdan o'tishi mumkin. Bunday jarayonlar boshqaruv samaradorligini oshirishi bilan birga, shaxsga doir ma'lumotlarning katta hajmda yig'ilishi, saqlanishi va uzatilishiga ham sabab bo'lmoqda.

Shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqalishi, ulardan belgilangan maqsaddan tashqari foydalanish yoki axborot tizimlariga ruxsatsiz kirish fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligi, sha'ni va qadr-qimmati hamda boshqa qonuniy manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin. Shu bois raqamli davlat boshqaruvida texnologik yechimlar bilan bir qatorda aniq va samarali huquqiy kafolatlar ham zarur.

1. Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish va qonunda nazarda tutilgan hollardan tashqari shaxsiy

hayotga aralashmaslik bilan bog‘liq konstitutsiyaviy kafolatlar belgilangan. Ushbu kafolatlar davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan ma’lumotlar bilan ishlashda qonuniylikka rioya etish zarurligini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni mazkur sohadagi asosiy maxsus huquqiy hujjatlardan biridir. Qonunchilik shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ish, tizimlashtirish, saqlash, o‘zgartirish, ulardan foydalanish, ularni berish va yo‘q qilish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soladi. Ma’lumotlarga ishlov berish qonuniy asosga, belgilangan maqsadga va tegishli tartib-taomillarga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

Shaxsga doir ma’lumotlar deganda muayyan jismoniy shaxsga taalluqli yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan axborot tushuniladi. Ism-familiya, tug‘ilgan sana, yashash manzili, telefon raqami, identifikatsiya ma’lumotlari va ayrim hollarda biometrik ma’lumotlar shular jumlasidandir. Bunday axborot bilan ishlashda uning maxfiyligi va yaxlitligini ta’minlash muhim.

2. Ma’lumotlarni qayta ishlashning asosiy huquqiy tamoyillari

Birinchidan, qonuniylik tamoyili ma’lumotlarni faqat tegishli huquqiy asos mavjud bo‘lganda qayta ishlashni talab etadi. Davlat organi yoki tashkilot ma’lumotlarni nima sababdan va qaysi vakolat doirasida olayotganini asoslay olishi kerak.

Ikkinchidan, maqsadga muvofiqlik tamoyiliga ko‘ra, ma’lumotlar oldindan belgilangan aniq maqsadlar uchun yig‘ilishi va shu maqsadlarga mos ravishda ishlatilishi lozim. Masalan, davlat xizmatini ko‘rsatish uchun olingan ma’lumotlardan boshqa, aloqasiz maqsadlarda foydalanish qonuniy asos va tegishli talablarni chetlab o‘tmasligi kerak.

Uchinchidan, ma’lumotlarning yetarliligi va zarurligi tamoyili ortiqcha axborot yig‘maslikni anglatadi. Xizmatni ko‘rsatish uchun zarur bo‘lmagan ma’lumotlarni talab qilish fuqarolarning huquqlariga asossiz aralashuv xavfini tug‘diradi.

To‘rtinchidan, xavfsizlik tamoyili ma’lumotlarni yo‘qolish, o‘zgartirilish, oshkor etilish yoki ruxsatsiz foydalanishdan himoya qilish uchun tashkiliy va texnik choralarni ko‘rishni nazarda tutadi. Bunda kirish huquqlarini cheklash, xodimlar vakolatini ajratish, xavfsiz autentifikatsiya, zaxira nusxalar va hodisalarni qayd etish kabi choralar muhim ahamiyatga ega.

3. Fuqarolarning huquqlari va ma’lumotlar operatorlarining majburiyatlari

Fuqarolar o‘zlariga taalluqli shaxsga doir ma’lumotlar qanday qayta ishlanayotgani haqida qonunchilikda belgilangan tartibda axborot olish, noto‘g‘ri yoki eskirgan ma’lumotlarni aniqlashtirishni talab qilish hamda qonunda nazarda tutilgan boshqa huquqlardan foydalanish imkoniga ega. Shaxs o‘z huquqlari buzilgan deb hisoblasa, vakolatli organlarga yoki sudga murojaat qilishi mumkin.

Ma’lumotlar bazasining mulkdori yoki operatori ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha qonunchilik talablariga rioya etishi, ulardan foydalanish maqsadlarini belgilashi, zarur xavfsizlik choralarini ko‘rishi va ma’lumotlarga faqat vakolatli shaxslarning kirishini

ta’minlashi lozim. Xodimlarning maxfiylik majburiyatlari, ichki tartiblar va axborot xavfsizligi bo‘yicha muntazam o‘qitish ham muhim tashkiliy kafolatlardir.

Amaliyotda fuqarolarga elektron xizmatlardan foydalanishdan oldin ma’lumotlar nima maqsadda olinayotgani, kim tomonidan qayta ishlanishi va qanday huquqlar mavjudligi tushunarli tilda bayon etilishi lozim. Bu nafaqat huquqiy talablarni bajarishga, balki davlat xizmatlariga bo‘lgan ishonchni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

4. Shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi buzilganda javobgarlik

Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunchilik talablarini buzish holatlari sodir etilgan qilmishning xususiyati va oqibatlariga qarab qonunchilikda belgilangan javobgarlik choralariga sabab bo‘lishi mumkin. Ma’muriy yoki jinoiy javobgarlik masalasi tegishli huquqiy tarkib, ayb shakli va boshqa zarur shartlar mavjudligiga qarab hal qilinadi. Bundan tashqari, fuqaroga yetkazilgan zarar qonunchilikda belgilangan asoslar va tartibda qoplanishi masalasi ham yuzaga kelishi mumkin.

Masalan, tashkilot xodimining fuqarolar ma’lumotlarini xizmat vazifasiga aloqasi bo‘lmagan shaxsga yuborishi, axborot tizimiga kirish ma’lumotlarini himoyasiz qoldirishi yoki ma’lumotlar bazasidan ruxsatsiz foydalanishga yo‘l qo‘yishi huquqiy baholashni talab qiladi. Bunday holatlarda hodisani hujjatlashtirish, sabablarni aniqlash, zarar ko‘lamini baholash va takrorlanishining oldini olish choralari ko‘rilishi zarur.

5. Raqamli davlat boshqaruvida huquqiy himoyani takomillashtirish yo‘nalishlari

Birinchi navbatda, davlat organlari va tashkilotlarda shaxsga doir ma’lumotlar bilan ishlash bo‘yicha ichki siyosat va aniq mas’uliyat tizimini shakllantirish zarur. Har bir axborot tizimi uchun ma’lumotlar tarkibi, ulardan foydalanish maqsadi, saqlash muddati va kirish vakolatlari belgilanishi kerak.

Ikkinchidan, fuqarolarning huquqiy xabardorligini oshirish lozim. Elektron xizmatlardan foydalanishda maxfiylik sozlamalari, xavfsiz parol, ikki bosqichli tasdiqlash va shubhali havolalardan ehtiyot bo‘lish kabi oddiy qoidalar bo‘yicha tushuntirish ishlari olib borilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, yangi raqamli xizmatlarni joriy etishda shaxsiy ma’lumotlarga ta’sirni oldindan baholash amaliyotini kuchaytirish foydali. Bu ehtimoliy xavflarni xizmat ishga tushirilishidan oldin aniqlash va ularni kamaytirish imkonini beradi.

To‘rtinchidan, ma’lumotlar xavfsizligi bo‘yicha xodimlarning malakasini muntazam oshirish, mustaqil audit va texnik sinovlarni yo‘lga qo‘yish, hodisalarga javob berish tartibini ishlab chiqish zarur. Huquqiy talablar va texnik himoya vositalari o‘zaro uyg‘unlashgandagina barqaror natijaga erishish mumkin.

Xulosa

Raqamli davlat boshqaruvi sharoitida shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini ta’minlashning muhim shartidir. Elektron xizmatlar sonining ortishi ma’lumotlarni qayta ishlash jarayonlarida qonuniylik, maqsadga muvofiqlik, zaruriylik va xavfsizlik tamoyillariga qat’iy rioya etishni talab qiladi.

O‘zbekiston qonunchiligida shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslari shakllantirilgan. Endilikda ushbu normalarning amaliy ijrosini kuchaytirish, davlat organlari va tashkilotlar mas’uliyatini aniq belgilash, fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish hamda texnik xavfsizlik choralarini takomillashtirish dolzarb vazifalardandir. Samarali huquqiy mexanizmlar raqamli xizmatlarning rivojlanishi bilan inson huquqlari va shaxsiy hayot daxlsizligi o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel kuni referendum orqali qabul qilingan yangi tahrir.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 12-dekabrdagi 439-II-son “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2003-yil 11-dekabrdagi 560-II-son “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. OECD. Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data. OECD, 2013.
6. Council of Europe. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108), 1981.